

ԱՐՁԱՅԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԶԱՐԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՈՒՐՍ ԵՒ ԳԱԼԻՍ ԿԻՒՐԱԿԷ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան բաժանորդագրիցն է հինգ ռուբլի: Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է «ԱՐՁԱՅԱՆՔ»-ի խմբագրատանը և Կենտրոնական Գրավաճառանոցում: Ստարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлис. Редакция „Арцаганъ“.

Առանձին համարները 10 Կ.

Յայտարարութիւնների բառին 2 Կ.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ներսիսեան դպրոցի Հոգաբարձութեան ներկայանալը Վեհ. Կաթողիկոսին: ԱռնաՓապետների ներկայանալը Նորին Վեհափառութեան: Վեհ. Հայրապետի ուղեորուիլը դէպի ս. Էջմիածին: Հայ պատգամաւորութիւն: Կ. Պօլսից լուրեր: Ստեփաննոս Առողիկ: Նամակ Շուշուց: ՆԱՍՍԿ Կ. ՊՈԼՍԻՑ: ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Լօրդ Շէֆթսբերի: Տաճկաստան: Ֆրանսիա: ՖէլիքՏՕՆ: Թերթօն: ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ամսոյս 21-ին երեկոյեան 7 ժամին նորահաստատ Հայրապետը բարեհաճեցաւ ընդունել Ներսիսեան Ազգային Հոգեւոր Դպրանոցի Հոգաբարձութիւնը: Այս առաջին անգամն էր որ 1884-ի կաթողիկոսական ընտրութիւններից յետոյ պատեհ Համարեցինք իբրեւ Հոգաբարձու ներկայանալ այն ժամանակուայ տեղակալ և ներկայ Կայսերահաստատ Կաթողիկոս Տ. Տ. Մակարին: Վեհափառը շատ փոքր է փոխուել. իւր 74 տմեայ մեծ հասակից շատ աւելի պակաս է երևում. ինքը առողջ, դէմքի գոյնը միանգամայն առողջ և նոյն ինքնատիրապետութեան արտայայտութիւնն ունի, որ միշտ նորա յատկանիշն է եղած: Թէև մեծամեծ Հոգսեր ինչպէս երևում է զբաղեցնում են նորան, բայց զիջողական ժպիտը աւելի յաճախ է փայլում նորա ծանրախոհ դէմքի վերայ: Խօսակցութիւնը և յայտնած կարծիքները մի հաստատուն որոշ աշխարհահայեցողութեան բնութիւն են կրում:

Սրբազան Արխատկեսը, Հոգաբարձութեան նախագահը առանձին առանձին ներկայացրեց պ. պ. Հոգաբարձուներին և տեսչին: Հայրապետը մի քանի հարցեր առաջարկելուց յետոյ երթաւ աշակերտների և գիշերօթիկների մասին, ուսուցչաց կազմակերպութեան մասին և այլն, անցաւ այն խնդիրներին, որոնք հետաքրքրում

էին Հոգաբարձութեանը, նոյն իսկ իւր առաջնորդութեան ժամանակ՝ և այժմ ևս, չլուծուած մնալով, պահպանում են իրանց թարմութիւնը: Այս խնդիրների շարքում առաջին տեղը բռնում է մի որոշ և հաստատ ծրագրի կարևորութիւնը Դպրանոցի համար: Յայտնի է, որ այս հաստատութեան մէջ նոյն իսկ դաստոտների քանակութիւնը փոփոխվում է զանազան պատահական պատճառներով. ծրագրի առիթով խօսեցան երկու Հոգաբարձուք պ. Եւանգուլեանը և պ. Բաբայեանը. որոնք այս առիթը յարմար միջոց համարեցին իրանց տարաձայնութիւնը այս խնդրի նկատմամբ, Վեհափառ Հայրապետի ներկայութեամբ պարզել: Կաթողիկոսը վերջ դրեց անուղղակի վիճաբանութեանը յայտնելով որ «եօթանասնամեայ մի հաստատութիւն այսպէս անձև մնալ կարող չէ. անհրաժեշտ է մի որոշ կազմակերպութիւն տալ Ներսիսեան Դպրանոցին. մի խնդիր, որ պէտք է զբաղեցնէ իրան, երբ հերթական հարցերը ողորմութեամբ Աստուծոյ յաջող ելք կը ստանան»: Այնուհետև Հայրապետը անցաւ Դպրանոցի շինութեան խնդրին և յայտնեց այն միտքը թէ ցանկալի է որ նոր շինութիւնը կառուցուի այն դպրոցապատկան Հողի վերայ, որ գտնվում է Վանքի մայր եկեղեցու հանդէպ «պէտք է եկեղեցին և Ուսումնարանը մերձեցնել միմեանց, սերտ կապերով կապել» նկատեց Կաթողիկոսը. Հոգաբարձու պ. Հաքիմեանը ներկայացրեց Նորին Վեհափառութեան ուշադրութեանը այն հանգամանքը, որ Դպրոցը դատաստանական վէճեր ունի այն անձանց դէմ, որոնք կառուցած ունին տներ այդ Հողի վերայ: Այդ վէճերը ծագել են Հոգեւոր իշխանութեան թուլութեան շնորհիւ, որ երկար տարիների ընթացքում չէ պահանջել Հողի վարձադրամը: Պ. Բաբայեանը նկատեց, որ առողջապահական տեսակէտից այդ գետինը անյարմարութիւններ ունի և եթէ Դպրանոցի այժմեան տեղը ընդլայնանայ, Աղէքսանդրեան այգու կողմը, համեմատաբար շատ աւելի յաջող սրայմանների մէջ կը գտնուի: Վեհափառը յայտնե-

լով որ շինութեան խնդիրը լուրջ ուշադրութեան արժանի է, նկատեց որ հոգեւոր իշխանութեան թուլութիւնը այս դէպքում բացատրվում է անշուշտ կապալառուների թշուառ աղքատիկ դրութեամբ:

Այնուհետեւ անցնելով Դպրանոցի դրամական գործերին՝ յայտնեց իւր գոհունակութիւնը, որ հոգաբարձութեանը յաջողել է պահպանել իրան յանձնած դրամադրութիւնները և անշարժ կալուածները միխթարական դրութեան մէջ:

Օրհնելով հոգաբարձութիւնը նորահաստատ Կաթողիկոսը խնդրեց շարունակել գործը մինչև հոգաբարձական նոր ընտրութիւնները, որոնք քանի մի ժամանակից յետոյ միայն կը նշանակուին և յայտնեց իւր յոյսը, որ ամենեքեան կաջակցեն նորան, երբ կազմուելու լինի հոգեւոր Դպրանոցների ընդհանուր ծրագիրը և որոշվում լինի սոյն Դպրանոցների յարաբերութիւնը և կապը ս. էջմիածնի հետ:

Հայրապետի այս տեսակցութիւնը հոգաբարձութեան հետ տւեց 3/4 ժամ:

* *

Հրաւիրում ենք ընթերցողների սուսնձին ուշադրութիւնը Մեղուի № 82-ից արտատպուած այս յօդուածի վերայ, որի մէջ պարունակվում է նորահաստատ Կաթողիկոսի ասած խօսքերը:

«Ամսոյս 16-ին երեկոյեան ժամը 6-ին Վեհափառ Հայրապետի հրամանաւ հրաւիրուեցան Վեհարան բոլոր Տփիսիսու համալսարանի ներկայացուցիչները իւրեանց գլխավորով, ընդ ամենն 96 հոգի, որոց Վեհափառ Կաթողիկոսը խօսեց հետեւեալն.

«Ես կանչեցի Ձեր Սիրելութեանց այստեղ որպէս զի կարողանամ նախ Ձեր ամենքին ողջունել և օրհնել Հայրապետական օրհնութեամբ, երկրորդ շնորհակալ լինել Ձեզ Ձեր Հայրապետին ցոյց տուած սիրալիր ընդունելութեան համար և ապա իրրեւ Ձեր հոգեւոր Հայրն Ձեզ մի քանի խրատներ աւանդել:

Յետու նաւեայն, որ Մովսէս մարգարէի յաջորդն և աշակերտն էր, երբ պիտի անցկացնէր Իսրայէլացիներին Յորդանան գետից և տանէր նորանց Քանանացոց կամ Աւետեաց երկիրն՝ ասաց նոցա այսպէս. «Հայեաց յանձն քո Իսրայէլ. գուցէ մոռանայցես զՏէր Աստուած քո». այսինքն հասկացրեց նոցա թէ՛ ահա ես ձեզ տանում եմ Աւետեաց երկիրն, ուր դուք պիտի ազատուած լինիք գերութիւնից, պիտի վայելէք Հանգստութիւն և պիտի ունենաք տեղ, այգի, հող և Հանգստութիւն, չը լինի թէ այդ երջանկութեանց հասնելով՝ ձեր յառաջագոյն քաջած նեղութիւններն և վշտերն մոռացութեան տալով՝ մոռանաք և ձեր Աստծուն, կարծելով թէ՛ ձեր արժանաւորութեանց համար էք հասել այդ երջանկութեանց, ո՛չ. այլ միշտ ՚ի նկատի պիտի ունենաք թէ՛ այդ Աստուծոյ պարգէն է, Աստուծոյ շնորհն է: Այս մի կողմից: Իսկ նախք ալ մեր ազգի և եկեղեցւոյ

պատմութեանց և կը տեսնենք, որ մեր ազգային և եկեղեցական պատմութիւնը արիւնով է ներկուած. մեր ազգը միշտ հալածանաց, միշտ գերութեան, աւերմանց և զրկանաց մէջ է եղել. մեր եկեղեցին միշտ անարգուած, հարստահարուած է եղել, մեր ազգի Հայրապետների մարմնոց մասերը աքցանով (քեալբաթին) կտոր կտոր վերցնելով մարմնից տուել են նորանց որ ուտեն իւրեանց մարմնոց մասերը: Անի քաղաքի քարերն ենք Համբուրում մենք ալժամ և արտասուօք ողողում, որովհետեւ եղել է նա մեր Բագրատունեաց Թագաւորութեան վերջին մայրաքաղաքը. բայց ինչո՞ւ այդ քաղաքը մեր ձեռքից դուրս եկաւ, ո՞վ յափշտակեց, իսկեց նորան մեզանից, մեր Թագաւորը ինքը չը կարողանալով տանել այն Հարստահարութեանց, այն վշտերին, այն արհաւիրներին, զորս կրում էր իւր դրացի հեթանոս թշնամիներից՝ խնդրեց Յունաց Կայսրից, որ զօրաւոր տէրութիւն էր այն ժամանակ, որպէս զի գայ առնի իւր մայրաքաղաքը և իրան և իւր ազգը ազատի այդ նեղութիւններից: Մենք ալժամ Վան քաղաքի աւերակներով և անուամբն ենք հիանում և յափշտակվում, բայց ո՞վ առաւ և այդ քաղաքը մեր ձեռքից, դարձեալ մեր Սենեքերիմ Թագաւորը, որ նոյն նեղ և անձուկ վիճակին ենթարկուած լինելով, փոխանակեց Վան քաղաքը Սեբաստիոյ հետ, որպէս զի հեռու լինի թշնամիներից և հանգիստ ունենայ:

Իսկ ալժամ մենք ամենքս վայելում ենք Հանգստութիւն և խաղաղութիւն Ռուսաց բարերար տէրութեան և բարեխնամ Կառավարութեան ներքոյ, մենք պէտք է միշտ գոհ լինենք մեր այժմեան վիճակից, պէտք է հաւատարիմ Հպատակներ լինինք այն տէրութեան, որոյ մէջ գտանվում ենք և չը մոլորուինք մի քանի անհեռատես անձանց քարոզած մտքերով, որոց նպատակն է խոտորել զձեզ ձեր ուղիղ ճանապարհից: Ռուսաց տէրութիւնն է միայն, որ իւր միլիոնաւոր որդւոց արիւնը թափեց մեզ և մեր նման քրիստոնեայ ազգաց հեթանոսների գերութիւնից ազատելու համար. զձեզ մոլորեցնել կամեցող անձինք պատմութիւն և լրագիրներ միայն կարդալով լսած են և գիտեն պատերազմի անուն, բայց իրանք չեն եղած պատերազմի մէջ, որ իմանան թէ ինչ սոսկալի բան է այն, չը գիտեն թէ ինչ է նշանակում տրնից, տեղից, հօրից, մօրից, եղբայրից, զաւակից բաժանուիլ և գնալ պատերազմի դաշտում վիրաւորուիլ և մեռնիլ, ուրեմն և չեն կարող գնահատել այն տէրութիւնը, որ իւր Հպատակաց Հանգստութեան համար իւր ազգի արիւնն է թափում: Դուք, սիրելիք, աշխատեցէք հեռու պահել զձեզ այդպիսի անհեռատես անձանց մոլորեցուցիչ քարոզներից, նոքա ձեր լաւութիւնը չեն կամենում, այլ վնասը և եթէ լսէք նորանց, անբաղդ կը լինիք կը կորցնէք այն ամենն ինչ որ ունիք. լաւ մտներդ պահեցէք Յետու նաւեայի առ Իսրայէլացիս ասած խրատական խօսքերն թէ. «Հայեաց յանձն քո Իսրայէլ. գուցէ մոռանայցես զՏէր Աստուած քո»:

և այդ խրատով վարուեցէք: Ես գիտեմ, ձեր ամենքի սրտից արիւն է գնում այժմ մի յայտնի գործի համար մտածելիս, բայց այդ գործի այդպիսի ելք ունենալուն պատճառը մենք ինքներս ենք, մեր անզգոյշ վարմունքն է լսելով անհեռատես անձանց կեղծ և մոլոր թելադրութեանց, որ լաւ գիտեն պահուել մութ անկիւններում և խորշերում. նոքա այժմ չեն երևում, նոքա հեռու են պտըտում և չեն գալիս հրապարակ ընդհանուր ցաւին դարման տանելու և ամեն ծանրութիւն թողած են Հայոց Ազգի Կաթողիկոսի գլխին: Սակայն դուք մի յուսահատիք, դրէք Ձեր յոյսը Աստուծոյ վերայ, աշխատեցէք լինել միշտ բարի քաղաքացիք, բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ, և Աստուծով մեր ամեն գործերն կարգի կը մտնեն և բարեխնամ կառավարութիւնը միշտ զթած և ողորմած կը լինի դէպի մեզ: Ուրեմն, սիրելիք, զնացէք խաղաղութեամբ, Աստուծոյ օրհնութիւնը թող լինի Ձեր և Ձեր ընտանեաց և զաւակաց վերայ և այս իմ խօսքերն, զորս ասացի Ձեզ իբրև Ձեր Հոգեւոր Հայրըն լաւ մտներդ պահեցէք և միմեանց աւանդեցէք»:

* *

Հոկտ. 25-ին, Անդրկովկասեան երկաթուղու գիշերային գնացքով Նորահաստատ Հայրապետը ուղևորուեցաւ Թիֆլիսից դէպի Ս. Էջմիածին:

* *

«Հիւսիսային գործակալութեանը» հեռագրում են Փարիզից հետեւելը.

«Յրէսինէին ներկայացաւ Հայոց մի պատգամաւորութիւն, և խնդրեց որ եթէ դեսպանաժողովի ծրագիրը ընդլայնանալու լինի, ուշադրութիւն դարձնուի Հայոց ազգի բաղձանքների վերայ: Նախարարը պատասխանեց, որ համակրում է Հայերին, բայց կարծում է, որ դեսպանաժողովը կ'զբաղուի բացառապէս Արևելեան Ռումելիայի խնդրով»:

* *

Մեզ դրում են Կ. Պօլսից.

Ն ո վ ո յ է Վ ր ե մ ի ա ծանուցած էր թէ Կ. Պօլսոյ Հայերը դեսպանախորհրդէն պիտի խնդրեն Հայաստանի բարենորոգմանց համար: Այս լուր ստուգութենէ հետէ: Կ. Պօլսոյ կամ որ նոյնն է ըսել Թուրքիոյ Հայերն չպիտի կրնան իրենց տիրող պետութեան Մայրաքաղաքին մէջ, դժգոհութիւն յայտնել կամ բողոքել իրենց կառավարութեան դէմ կամ թէ նորա հակառակ ընթացքի մը մէջ գտնուիլ: Եւ ո՞վ պիտի համարձակի այդպիսի յանդուգն քայլ մ'ընել: Ազգի պատրիարքն—նա արդէն իւր գոյնը ցոյց տուաւ: Ազգի մեծամեծներն—նոքա ևս Բ. Դուան պաշտօնեաներ են և բաց աստի իրենց անձնական չնչին շահն կը նախադասեն ազգային բոլոր շահերէն:

Ս. ր և Ե Լ ք ի Երուսաղէմայ թղթակիցը կը ծանուցանէ թէ Երուսաղէմի Միաբանական ընդհանուր ժո-

ղովն ի նիստ գումարուելով, ըստ կանոնագրի նախ եօթնանուն ընտրելեաց ցանկը պատրաստեց գաղտնի քուէարկութեամբ, որոյ արդիւնք հետեւեալն եղաւ:

Յարութիւն ս. պատրիարք Կ. Պօլսոյ 31 քուէ. Երեմիա եպիսկոպոս՝ 30.

Աստուածատուր եպիսկոպոս՝ 24.

Մամբրէ վարդապետ՝ 24.

Սիմէօն եպիսկոպոս՝ (Երուսաղէմայ պատրիարքական փոխանորդ ի Կ. Պօլիս) 21.

Ղևոնդ վարդապետ՝ 21

և Սահակ վարդապետ՝ 21:

Հետեւեալ օր Ընդհանուր Ժողովը կրկին նիստ կազմելով, վերոյիշեալ եօթն ընտրելեաց մէջէն երեք ընտրելեաց ցանկը շինեց: Այս երկրորդ քուէարկութեան արդիւնքն եղաւ այսպէս.

Սիմէօն եպիսկոպոս 19 քուէ.

Յարութիւն պատրիարք՝ 18 քուէ.

և Սահակ վարդապետ 16 քուէ:

Այս երկու նիստերու մէջ քուէարկութեան մասնակցողաց թիւն էր 35:

Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը քուէարկութեան այս արդիւնք տեղեկագրած է Ազգային Ժողովոյն, որ սոյն ընտրելեաց անուններու վրայ նոր քուէարկութիւն կատարելով նոցանէ մէկն Երուսաղէմայ պատրիարք պիտի ընտրէ:

—Նախկին մեծ եպարքոս Սայիդ փաշա այժմ Եւրոպի պալատի մէջ հսկողութեան տակ է: Արևելեան Ռումելիի առթիւ, ծանր ամբաստանութեանց ներքեւ կը գտնուի: Պիտի դատուի առանձին դատարանի մ'առջև և հաշիւ պիտի տայ իւր անհոգ պաշտօնավարութեան համար, որ բնաւ նախատեսած չունէր Արևելեան Ռումելիի ապստամբութիւնն և նախապէս տեղեկութիւն մ'իսկ ստացած չէր, ապստամբութեան պատրաստութեանց վրայ:

* *

Իսկոյն ստացանք «Թիֆլիսի Հայերէն գրքերի Ընկերութեան» մի նոր հրատարակութիւն տպուած Պետերբուրգում, որի պատրաստելու մասին դեռ ևս օգոստոսին հաղորդել էինք ընթերցողներին: Դա է «Ստեփանոսի Տարօնեցոյ Ասողկան պատմութիւն տիեզերական»։ Մի փառահեղ հրատարակութիւն, արժանի այն անձի անուան, որի կտակուած գումարով հնարաւոր եղաւ ԺԱ. դարու մեր պատմաբանի գործը 'ի լոյս հանել: Ընկերութիւնը, որ միշտ վայելել է Յովսէփ Իզմիրեանի հովանաւորութիւնը, նուիրել է գիրքը նորա անուան. «Պ ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿ ԱԶԳԱՍԻՐԻ ԱՌՆՆ ՅՈՎՍԷՓԱՅ ԻԶՄԻՐԵԱՆՅ ՂԶԼԱՐԵՅԻՑ»։ Այս տողերից լետոյ կարդում ենք հետեւեալ ձօնը.

Անբասիր վարուցդ անմահ լիշատակ

Քու խօսքն է, որ էր կեանքիդ նպատակ,—

«Կուգայ օր՝ երկաթ, քար կանհետանան,

«Միայն բարի գործք յաւիտեան կը մնան»:

Գիրքը ամենաընտիր թղթի վերայ տպուած պարունակում է իւր մէջ ԽԸ+438 մեծադիր երես: Նախ գետեղուած է Ստ. Մալխասեանի յառաջաբանը, ապա Ասողիկի պատմութիւնը 286 երես, 148 ծանօթութիւն, որոնք 113 երես տեղ են բռնում: Յաւելուածի մէջ տպուած են ա. Յանկ Բագրատունի թագաւորացն Հայոց, բ. Յանկ կաթողիկոսացն Հայոց յամս 303—1004, գ. Տախտակ ցեղացոյց Բագրատունեացն Հայոց, դ. Քաղուածք ուղղագրութեանց ձեռագրին և վերջապէս Յովսէփ Իզմիրեանի կտակը: Գրքի վերջում գտնուում ենք մի մանրամասն «ցանկ յատուկ անուանց Ասողկան»: Գրքի Հրատարակութեան հոգար Ընկերութեան Վարչութեան խընդրանօք յանձն էր առել իրան յատուկ սիրալիք պատրաստականութեամբ նոյն ինքն պ. Կարապետ Եղեանը, որի հսկողութեան ներքոյ պ. Մալխասեանը կազմել է թէ յառաջաբանը և թէ ծանօթութիւնները և կատարել է հայերէն գրքի տպագրութեան գործը Պետերբուրգում ամենայն բարեխղճութեամբ:

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՅ

17 հոկտ. 1885

Յայտնի է որ լուսաւորութիւնը որքան յառաջ է գընում, այնքան էլ զարթնանում է մարդկութեան մէջ նորապաշտօններ, նորանոր մտքեր, և գրեթէ նա օրէցօր վերանորոգվում է: Մինչև այսօր ժողովուրդը քահանայի հետ խօսիլը՝ իւր համար պատիւ է համարած, քահանայի մի օրհնեալ լինիս խօսքը՝ մի ողջոյնը՝ մինչև անդամ մի ափեղցիկից զուարճարանութիւնը՝ նորա համար պատգամ է համարուած, վասնորոյ և նահապետական կարգաւ ժողովուրդը կառավարելն ևս ոչինչ տրտուհի և անբաւականութիւն չէ զարթնացրած, այլ ընդհակառակը՝ սէր և միութիւն: Բայց այժմ ամենայն բան փոխուած է, ժողովուրդը քահանայից առաքելականութիւն է պահանջում, պահանջում է սուրբ գրքով ժողովուրդը սնուցանել, աճեցնողանել և զարգացնել, սորա համար էլ հարկաւորվում է քահանայից պաշտօնը որոշել, հարկաւոր է նորան յանձնել հօտ և նորանից պահանջել հօտի կրթութիւն, վասնորոյ և հարկաւորվում է ունենալ մի ծրագիր, որոյ մէջ լինի որոշուած քահանայից պարտքը և գորա հետ զանազան կանոններով որոշուած նա և նոցա ծուխը՝ որ առանց միմեանցից ծուխ չափշտակելոյ միայն հովուեն հօտը և ոչ թէ կեղեքեն նոցա: Իսկ այժմ քահանայից պարտքը որոշ չէ, օրինակ վերառնենք մեր քաղաքը: Քահանան մի եկեղեցւոյ մէջ ծառայում է, նա ունի իւր մինչև եօթն ընկեր քահանայք, իսկ այդ եօթն քահանայից միաբանութեամբ յանձնուած է մինչև 600 տուն ժողովուրդ. քահանայն որոշ չ'իւրեք մի է իւր ժողովուրդը, միքան տուն է յանձնուած իւր դաստիարակութեան, ինչ է իւր պաշտօնը դէպի իւր ժողովուրդը, և այլն, և այլն, վասնորոյ նա միայն շաբաթական օրինականատարութեան սպասում է կատարել ժողովրդոց պէտքերը՝ այն է միայն պսակը, մկրտութիւնը և թաղումը, բաց ի այս երեք ղեկավարներէց քահանան չէ ճանաչում իւր ժողո-

վուրդը. ժողովուրդն էլ նորա հետ յարաբերութիւն չունի, այնպէս է ուղիղ՝ ինչպէս մի մարդ իւր հարկաւորութիւնից ստիպուած գնում է կօշկակարից կօշիկներ գնել, գնելից չէտոյ, այլ ևս չէ ճանաչում կօշկակարին, որովհետեւ այլ ևս նորա հետ յարաբերութիւն չունի: Այսպէս նահապետական կարգաւ ժողովուրդը կառավարելով, քահանայից և ժողովրդոց մէջ յարաբերութիւնները օրէցօր սառչելով, սառչելով բանը հասած է անտարբերութեան, տրտուհիներ, բամբասանքներ, անբաւականութիւնների, և այլն, և այլն: Ժողովուրդը քահանայից դէմ է արտոնում և բամբասում, իսկ քահանայք ժողովրդի դէմ: Քահանան ասում է՝ ժողովուրդը ինձ չէ ապահովում, ինձ չէ յարգում, իսկ ժողովուրդը ասում է՝ հովիւները աւետարանական ծաղկաւետ դաշտերի մէջ չեն արածացնում իրանց հօտը, չեն պաշտպանում նոցա մարգորոտ դաղաններից, վասնորոյ և հօտը չէ կարողանում տալ հովիւներին արժանաւոր վարձատրութիւն և յարգ: Այսպէս այս անբաւականութիւնը, անտարբերութիւնը օրէցօր շատանալով՝ սկսեց մեր կրօնատէր, միամիտ ժողովրդի մէջ ծնանիլ, աճիլ և պողպատեղի բողոքականութեան ազդակործան որոնները, բաժանուելով դոցա ազգային եկեղեցւոց բաժանվում են նաև ազգութիւնից իրանց նեմեց և ոչ հայ անուանելով, այսպէս ստնախիս են առնում աւետարանական միութիւնը և սէրը: Միւս կողմից էլ սմանք սկսած են գրեթէ թրքանալ, որովհետեւ թրքաց շախէյի օրը դոքա գնում են նոցա շարքում իրանց գլուխները սրով կոտորում, որպէս թէ ուխտած են որ այս առնելով Ալիին նոցա սրդի պիտի տայ: Այս ամէն աչքի առաջ ունենալով հրապարակաւ ազդողում եմ և ասում.—»Եթէ այս հրդեհի առաջը և շատ շուտ չ'առնուի տնեցում և եկեղեցին երում քարոզիչներն ինչպէս և նշանակելով, այս հրդեհը կարճ միջոցում բոլոր քաղաքը պիտի ճարակէ, և կորուստ մտնուել անձանց և երկպառակութիւն ազգի»:

(Ասում է որ բողոքական նոր քարոզիչներ են եկել, դպրոց պէտք է բանան, կանանց համար անդամ հաստատուն քարոզիչ են նշանակել, վասն զի կարճ միջոցում դոցա թիւը շատ շատացել է, հասած է մինչև 100 տան): Հեռատեսութիւնը ստիպեց ինձ, այս իսկ նպատակաւ, գրեթէ ահա տան տարիէ, անհանգիստ տքնութեամբ ժողովելով հայ և ռուս լեզուի զանազան հին և նոր կրօնական հեղինակութիւններ՝ աշխատել Մատթէոս աւետարանը բացատրել պարզ աշխարհաբար լեզուաւ, թողելով բնաբերը գրաբար: Այս բացատրութեան մէջ պարզուած է կրօնական այն հարցերը, որ այժմ նիւթ են դարձած վիճաբանութեան, բարոյագիտութեան և կրօնադեմութեան վերաբերեալ դասերը վերլուծուած է իւրաքանչիւր տան ներքե մանուկների և ժողովուրդների մատչելի առնելոյ նպատակաւ, միով բանիւ կարող է լինիլ ընթերցարան ժողովրդոց համար, դասագիրք զարգացեալ աշակերտաց համար և նիւթ քարոզութեան քարոզիչների համար: Այս աշխատութիւնս բոլորովին վերջացած է և օրերս պէտք է ուղարկեմ Վեհափառ Հայրապետի անօրինութեան, խնդրելով նորին Օծութիւնից հրաման տպագրութեան: Այսպէս եթէ Նախախնամութիւնը բարեհաճեց այս գիրքս արժանացաւ տպագրութեան մեծալոյս եմ որ մատամբ իւրեք ծառայած կլինի ազգիս և հասած նպատակիս: Եւ որովհետեւ ինչպէս յայտնի է ամէնին՝ քահանայից ապահովութեան հարցը արդէն սկսած է արծարծուիլ և զանազան տեղերում այս մասին ծրագրեր են պատրաստուած Վեհափառ Հայրապետի ներկայացնելու նպատակաւ, մենք էլ տեղիս սրբալուս առաջնորդի հրո-

մանաւ կողմէն լայն ծրագիրը՝ և այժմ մի քանի փոփոխութիւններով ուղարկելով ձեր պատուական լրագրին, խնդրում եմ տպագրութեան արժանացնելով՝ ենթարկել մասնաւոր քննութեան որպէս զի իմ այս գոյգն աշխատութիւնը ևս կ'որելի լինի արժանանալ Նորին Օծութեան Վեհափառ Հայրապետի ուշադրութեան, և ի շարք միւս ծրագրաց մտնել քննութեան բովի մէջ *):

Վահան Կապույտ Երանանդ

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ

Կ. Պոլսի 15 Հոկտեմբեր 1885 թ.

Եթէ աչքէ անցնելու լինինք Կ. Պոլսոյ Ազգային Ժողովոյ ատենադրութեան տետրակներն պիտի տեսնենք որ Ազգ. Ժողովն իւր քսանհինգամեայ գոյութեան շրջանի մէջ շատ քիչ գործեր կատարած է: Դատարի վիճաբանութիւններ, ընդարձակ ճառախօսութիւններ, հրաժարականներու, լանձնաժողովներու և մասնաժողովներու կազմութեան խնդիրներ են որ միայն կը գրաւեն ատենադրութեան էջերն. 1882—1884 ամբողջ երկու տարուան մէջ տեղի ունեցած ազգ. Ժողովոյ 30 նիստերէն 10-ը՝ միմիայն Պեկեան անունով մէկու մը համար վատնուած է: Հայկական խնդրի անյաշող ելքի պատճառաւ, ոմանք ամբաստանեցին Ներսէս պատրիարքն թէ կաշառուած է թուրք կառավարութենէն. ուստի չուզեց ի վնաս Թուրքիոյ գործել և այլն և այլն: Այս Պեկեան օրին մէկն ազգ. Ժողովոյ մէջ համարձակեցաւ ըսել Ներսէսի «գո՛ւ նենգ ազգադաւ, դաւաճանեցիր հայ Ժողովուրդն, պարտիս գործերուդ հաշիւն ներկայել Ժողովին»: Սորա վրայ Պեկեան արտաքսուելով Ժողովէն պաշտօնանկ եղաւ երեսփոխանութենէ: Նորա կուսակիցները պահանջեցին որ վերընտրուի իւր պաշտօնի մէջ, միւսները հակառակեցան: 1882-էն սկսեալ ազգ. Ժողովոյ զբաղմանց աղն ու համեմն եղաւ այս խնդիր և վաթսուէն եօթանասուն երեսփոխաններ միմեանց մօտ գալով 3—4 ժամեր գլուխ գլխի տալով ամեն անգամ երկու տարուան մէջ, որոշման մը չլանգան: Այս օրինակը բաւ է ցուցնելու համար թէ Ազգ. Ժողովն և նորա որդիք ու թոռներ եղող խորհուրդներն, դիւաններն, լանձնաժողովները, մասնաժողովները, մասնախումբեր ու սոցա ևս թոռներն ու թոռանց թոռներն, որպիսի գործերով կըբաղին և գործելու որպիսի կարողութիւն ունին:

Եւ երբ Պեկեանի և համանման խնդիրներ անլուծելի են, կաթողիկոսական խնդիրն որ կարգին պիտի դասենք...

* *

Յարութիւն պատրիարք անուղղակի կերպով յայտնած է զանազան անձանց, որ եթէ ինք ընտրուի Երուսաղէմի պատրիարք, լանձն պիտի առնու այդ պաշտօն:

* *

Արևելեան Ռումելիի խնդիրը քիչ թէ շատ նոր ե-

*) Յաւուած ենք որ չենք կարող արժանապատիւ յօդուածադրի ցանկութիւնը կատարել ծրագրի ընդարձակութեան պատճառով: արդեօք աւելի յարմար չէր լինի որ այդ բոլոր նախագծերը լոյս տեսնէին «Արարատ» ամսագրում:

ընդթ մը ստացաւ: Ռումելիա և մի քանի տէրութիւնք միշտ մերժեցին Արևելեան Ռումելիի միութիւնը Բուլղարիոյ հետ: Եւրոպական տերութիւններէն ոմանք չեն փափաքիր այս միութեան, ըստ որում կը դիտեն, որ եթէ գոհացում տան բուլղարաց ազգային ցանկութեան, ծանրածանր խռովութեանց տեղի պիտի տան, ապացոյց՝ Յունաստանի, Բոսնիոյ, Գարատաղի պատերազմական պատրաստութիւններ. այս փոքրիկ տէրութիւնք չեն ուզեր որ Բուլղարիա մի միլիոն բնակչօք գերազանցէ զիրենք, և կ'ըսեն «Բուլղարիոյ վրայ կաւելնայ Արևելեան Ռումելի իւր մի միլիոն բնակիչներով, կը պահանջեն որ նոյն տարածութեամբ և նոյնքան բնակչով երկիր մը տրուի և իրենց»: Բոսնիա կը պնդէ իւր այս պահանջի վրայ Աւստրիոյ շնորհիւ: Եւ արդէն Աւստրիա դրամական մեծամեծ օգնութիւններ ըրաւ Բոսնիոյ, իւր զօրքերը կազմ և պատրաստ վիճակի մէջ դնելու, իսկ Յունաստան իւր անօրինակ ազգասիրութենէն մղեալ կը դիմէ այս լանգուզն ձեռնարկութեան: Ամբողջ յոյն ազգն կրակ ու բոց դարձած է իւր ազգասիրութեամբ: Ամեն կողմէ մեծաքանակ նուէրներ են, որ կը շրջանան Յունաստանի պատերազմական նախարարութեան: Աթենքի լրագրաց էջերն լի են այսօրինակ նուիրատուաց անուններու հրատարակութեամբ: Աւասիկ Հելլենաց հայրենասիրութեան քանի մ'օրինակներ:

Միգրիլիի յոյն բնակիչք 200,000 ռուբլի հանգանակեր են և պիտի շրջեն Հելլենական կառավարութեան, պատերազմական պատրաստութեանց գործածելու համար: Բրայլայցի մի հարուստ յոյն յայտարարած է թէ իւր բոլոր գոյքն Յունաստանի կը նուիրէ յօժարելով մուրալ, բաւական է որ արժանի մնայ Հելլեն անուան: Մի ալեքսանդրիացի 2500 ֆրանք տուած է: Աթենքի մէջ Թերզաքի անուն նպարավաճառ մը խոստացած է ամեն ամիս 500 ֆրանք նուիրել պատերազմական նախարարութեան: Մի նաւատէր խնդրած է որ հրամանատար կարգուի ծովառմբակիր նաւի մը, որոյ նաւաստիները պիտի լինին իւր երեք որդիք. այս մարդ միանգամայն կառավարութեան կը թողու իւր բոլոր հարստութիւնը՝ 10,000 ֆրանք:

Այսքանը կը բաւէ ցոյց տալու թէ մինչև որ աստիճան Հելլենք վառուած են ազգասիրութեամբ և կը փափաքին վերականգնել յունական նախկին հզօր և փառաւոր կայսրութիւնը:

Արդ բացայայտ է որ այսպիսի պարագայից մէջ ընդունել բուլղարական միութիւնը կը նշանակէ պատերազմներու և արիւնհեղութեանց նոր դուռ մը բանալ: Այնուամենայնիւ հիմնաւոր ոչինչ կարելի է յայտնել այս խնդրի առթիւ:

Դեսպանախորհուրդը կազմելու գաղափարն, որ ի վաղուց անտի կար, վերջապէս մի քանի օրերէ հետէ սկսած է իրականութիւն գտնել: Տէրութիւնք համաձայնած են դեսպանախորհուրդի մը գումարման համար: Առաջին նիստ այս շաբթու վերջը, կամ յառաջիկայ շաբթուն սկիզբը տեղի պիտի ունենայ Կ. Պոլսոյ մէջ:

Բ. Դուան կողմէ պատուիրակ նշանակուած են Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարար Մայիդ փաշա և Պետական Խորհրդոյ նախագահ Արիֆի փաշա (երբեմն մեծ Եպարքոս), որոց պիտի օժանդակէ արտաքին գործոց նախարարի խորհրդական Յարութիւն էֆէնտի Տատեան:

Ներկայ վայրկենիս Բ. Գուռն Տատեանի մէջ անձնաւորութեամբ է. Տատեանն է Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան ղեկավարն: Սրբ Ուօլֆ իւր խորհրդակցութիւնները գլխաւորապէս Տատեանի հետ կը կատարէ եգիպտական խնդրոյ առթիւ: Դեսպանը իրենց տեսակցութիւնները Տատեանի հետ կընեն Բ. Գուռն մէջ. և դեսպանախորհուրդի ժամանակ, Տատեանն է որ պիտի փաստաբանէ ի նպաստ Թուրքիոյ շահերուն և պաշտպանէ այդ շահեր, ըստ որում Սայիդ և Արիֆի փաշաներն, որքան և բարձր լինին Տատեանէն իրենց պաշտօնով և դիրքով, սակայն չունին այն նուրբ դիւանագիտութիւն զոր ունի Տատեան: Այստեղ շատ հետաքրքիր են գիտնալու թէ արդեօք ինչ ելք պիտի ունենան դեսպանախորհրդոյ գումարումները, ոմանք կը կարծեն որ ի նպաստ Թուրքիոյ որոշում պիտի տրուի. իսկ շատերն բոլորովին հակառակ համոզումն ունին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԼՕՐԻ ՇԵՖԹՍԲՈՐԻ

Այս մարդասէր լորդը, որի հռչակաւոր անունն չափանի պիտի լինի ամեն ընթերցողի, ծնունդ էր 28 ապրիլ 1801 թ. և վախճանուեցաւ ամսոյս 1-ին, ամբողջ Անգլիային սուր պատճառներով:

Ահաւասիկ մի քանի համառօտ տեղեկութիւն նորա մասին, որ քաղում ենք օտար լրագրողներից: Յաւում ենք, որ նորա կենսագրութեան վերաբերեալ առաւել ընդարձակ տեղեկութիւն չունենալով ձեռքի տակ, առ այժմ ստիպուած ենք միայն քիչով շատանալ:

Սէր-Անտօնի Աշլէյ Վուլֆը, որ ապա լորդ Շէֆթսբորին ստացաւ իւր կրթութիւնը նախ Իթօնում և աւարտեց դորան 1822 թ. Սթաֆօրդի մէջ: 1826 թ. նա արդէն ոտորին պարլամենտի անդամ էր, իբրեւ պատգամաւոր Վուլֆթոնի. 1830 թ. պատգամաւոր ընտրուեցաւ Գոչեսթրի կողմից, 1831—1846 թ. Գոչեսթրի կոմիտեի անդամներէն էր և այլն:

Իւր պետական գործունէութեան ժամանակ նա միշտ վարում էր բարձր վարչական պաշտօններ և վերին աստիճանի դիւրադրաց ազնուութեամբ էր վերաբերւում գործին: Այսպէս նա Սէր Բօքերտ Պլիե երկրորդ նախարարութեան միջոցին կամաւ հրաժարուեցաւ իրան առաջարկուած մի շատ բարձր պաշտօնից լիկ այն պատճառով, որ նախարարն և նա տարբեր համոզմունք ունէին մի խնդրի վերաբերմամբ, որին լորդ Շէֆթսբորին ամբողջ իւր կեանքը նուիրած էր: Լորդ Շէֆթսբորին երբեք չէր ունեցել մի մեծ պետական անձն դառնալու յաւակնութիւն, և իսկապէս երբեք էլ չէր եղել մի քաղաքագետ՝ բառիս բուն իմաստով: Նա միայն մէկ ժամանակ էր հետաքրքրւում քաղաքագիտական հարցերով, երբ դաքա վերաբերում էին ուր և է ազգի բարեկարգութեան: Այսպէս նա քսան տարի առաջ ամենամեծ հիւրասիրութեամբ պատուեց Լոնդոնում Գալիլեոյի սորա հռչակաւոր այցելութեան ժամանակ, նա միշտ պաշտպան էր Բերլինի դաշնադրութեան 61-րդ չօդաւոր ճիշտ իրագործման:

Լորդ Շէֆթսբորին գլխաւոր արժանիքն—բարոյական ասպարէզի վերայ է: Նա իւր ամբողջ կեանքն նուիրել էր ուրիշների օգտին. նա ի բոլոր սրտէ մարդասէր էր բառիս ամենալուսնաշնորհութեամբ, և նորա բնավորութեան մէջ ոչ մի կեղծիք չըկար: Մի պարզ և առողջ խելքի տէր լինելով, նա գիտէր շատ հասարակ, բայց և ազդու ճարտարախօսութեամբ բացատրել և պաշտպանել իւր կարծիքները: Նա նորա անկեղծութեան մասին երբեք կասկածի մի ստուեր անգամ չէր ծագում որ և է ունկնդրի մէջ: Անշուշտ իւր երկար կեանքի վերջին շունչը նա մի քրքրեալագու և անխոնջ մշակ էր չօգուտ միւսներին. նորա ձայնը լսւում էր ամեն այն տեղի, ուր որ մի խնդիր էր ծագում յանուն մարդասիրութեան և կրօնի: Նա միշտ և շարունակ մասնակցում

էր անտէրունչ բանուոր դասի վեճակի նիւթական և բարոյական բարոյական վերաբերեալ ամեն մի ձեռնարկութեան: Նորա բոլոր կեանքն մի անվատական, բազմաշխատ գործունէութեան պատկեր էր, և հազիւ թէ կարելի լինի ցոյց տալ մի ուրիշ մարդ, որ նորա չափ բարեք կատարած լինէր համեմատաբար փոքր ժամանակի ընթացքում:

1842 թ. լորդ Շէֆթսբորին կարացաւ ընդունել տալ պարլամենտին մի օրէնք, որով արգելւում էր կանանց և երեխաների աշխատութիւնը երկաթի և ածխի հանքերի մէջ: Նա յերևան հանեց բազմաթիւ դեղձումներ քննիչ յանձնաժողովի առջև, և վերջապէս նորա առաջարկած օրէնքի ծրագրին ամենքի հաւանութեամբ ընդունուեցաւ: Յետոյ նա շատ ճիշդ թափեց կարճելու համար կանանց և երեխայից աշխատութեան ժամերն գործարանների մէջ և աչք բանումն էլ շատ արդիւնք ձեռք բերաւ. թէ և ոչ այնքան, ինչքան որ կամենում էր. նորա նպատակն դժուար իրագործել էր, պատճառ որ այն ժամանակ զարգացած և բանուորներին բարի ցանկացող մարդիկների մեծագոյն մասն անգամ այն կարծիքի էր, թէ աշխատութեան ժամերի յապաւումն մի վնասակար բան էր: Դարձեալ լորդ Շէֆթսբորին էր, որ գործարանատէրի կամաւարկանութիւնից բանուոր մարդու անձը պաշտպանող օրէնքին հիմք դրաւ: Նորա քարոզած նոր սկզբունքը յետոյ գործ դրուեցաւ. նաև հողատէրերի և վարձակալների յարաբերութեան մէջ: Լորդ Շէֆթսբորին ոչ թէ միայն օրէնսդրութեան միջոցով էր աշխատում բարոյացել բանուոր դասի կացութիւնը, հապա և իւր յատուկ ծախքերով նկրտում էր հասնել նոյն նպատակին:

Այսպէս հանգուցեալն հաստատեց Անգլիայի մէջ վեց հատ ձրի գիշերուայ օթեւաններ 10,000 աղքատի համար. բազմաթիւ վարժարաններ, որոնց մէջ այժմ ուսանում են 30,000 մանուկ. չորս հատ մեծ արհեստագիտական դպրոցներ 20,000 աշակերտի համար. երկու ահագին ապաստանարաններ, ուր խնամվում են 20,000 ձրի և հիւանդ մարդիկ, և մի ընդարձակ բնակարան անառակ կանանց համար. որոնցից 10,000 արդէն հնար են գտել ազնիւ աշխատութեամբ ապրուստ ձգելու և 4,000 մարդու են տրուած հանգուցեալի նշանակած օժտով:

Բոլոր այս հիմնարկութիւններն առ միշտ ապահոված են հանգուցեալ բարեբարի դրամով:

Լորդ Շէֆթսբորին միշտ հովանաւոր էր նաև բանտարկութեան ժամանակն լրացրած դատապարտեալներին, որոնց համար գործ էր գտնում և ազնիւ աշխատութեամբ ապրելու միջոց: Անհնարին է հաշուել մի առ մի վեհանաճ լորդի բոլոր բարի գործերն. հերիք է ասել, որ նա իւր բուական կեանքն կարօտեալների և տառապեալների մէջ անցկացրեց, ամենքին ըստ կարելւոյն օգնելով: Նա իսկապէս մի հաւատացող մարդ էր և ի բոլոր սրտէ այս խօսքերի իմաստին հետևող, թէ «հաւատք առանց գործոց մեռեալ են»:

Փ. Վ.

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ

«Հաւասն գործակալութեան» դրում են Վարնայից, թէ սէր Հէնրի Գրուսմանդ Վուլֆը կորսողացել է վերջապէս ստանալ սուլթանից մի մի իրադէ, որով մի ասիական ճակատի դաշնագրութիւն է հաստատվում այն պայմանով, որ անգլո-տաճկական կոմիտարներ առաջուին նգիպտոս: Անգլիան կամենում էր ձեռք բերել մի կատարեալ լիազօրութիւն՝ զինուորներ հաւաքելու Տաճկաստանի մէջ՝ եգիպտական զօրք վերակազմելու համար. բայց սուլթանը զրացաւ տալ նորան այդ իրաւունքն, ասելով թէ—ըստ որում Բ. Գրուսմանդ պահանջուած աջակցութեան եղանակն ճիշտ սրբուած չէ, ուստի նա չէ կամենում, որ եգիպտական զօրքի համար տաճկի զինուորներ ժողովելու հարցը մի առանձին պայմանագրութեան նիւթ դառնայ. նա հակառակ է այդ կէտին նոյնպէս և նոյն պատճառով, որ Տաճկաստանի մէջ զօրք հաւաքելը կարող էր մեկնուիլ իբրեւ մի անհաւատարմութեան նշան խիղիղ նկատմամբ: Այդ ցօգուածը սուլթանը փոխարինեց մի ուրիշ՝ շատ անորոշ ցօգուածով, որ ասում է, թէ Թուրքիան պիտի օգնէ վերա-

ժողովել եզրկատական զօրքը, Այն ինչ խոսակցիս վախենում է, և ոչ առանց պատճառի, որ եթէ միանգամ թույլ տայ զօրք դուրսբերել, այնուհետեւ բազմաթիւ տաճիկ զինուորներ, Հրապուրուելով առաւել մեծ ռաճկից, եզրկատակ կերթան, և եզրկատակ ներկայումս մի աշխարհի զօրք կուսենայ, որ գերաւ կարող կը լինի Մեհմեդ Ալիի ձեռնարկութիւնները զրկելու: Այս վերջին ենթադրութիւնն թերեւս անհիմն է, քայց և աշխարհի զինուորներն՝ ճաշկատտանում և եզրկատակում ստացած թաշակներն համեմատութիւնը չէ կարող Բ. Գրան Կապտանուր արդիւնք ունենալ:—Սուլթանը ջնջեց, իբրեւ մի ընդհանրական անօգուտ բան, և ստրկութեան ոչընչացումն վերջապատեց յօդուածը: Նա մի մասնաւոր դաշնագրութիւն է պահանջում այս մասին: Հաւատում են, որ Բ. Գրանը մինչև անգամ հասկանալ է տուել, թէ անգլիացիք առաջինն եղծեցին ստրկութիւն արդիւնք օրէնքը, նորից ստորագրութիւն մտցնելով Սուլթանի մէջ: Սակայն Անգլիան ինքն էլ չօժար է փոխախտութեան ենթարկել այդ յօդուածն, որի նպատակն էր միայն բաւականութիւն տալ ստրկութեան հակառակ մասնաժողովներն պահանջին:

ՖՐԱՆՍԻԱ: Տոնկինից եկած վերջին լուրերն միանգամայն հաստատում են, որ Ֆրանսիական արշաւանքն, չքնաչելով Չինաստանի հետ թեանձինում կնքուած հաշտութեան, տակաւին չէ վերջացած: Ներքին մէջ ամեն ուրեք յերևան են գալիս «Սև դրօշակներ», և դարձեալ լուրեր են հասնում Տոնկինից, թէ սակայն արևմտահայ կռիւներ են պատահում այդ աւազակներն հետ: Միայն դեռսփերանի մէջ չէ, որ երևում են «Սև դրօշակներ». վերջին ճակատամարտը նոցա հետ, որ ամուր Թանմա կայանի ֆրանսիացւոց ձեռքն ընկնելով վերջացաւ, տեղի է դաւել Հօնգ-Հուալից դէպի Հեւնիս,—ուրեմն երկրի արեւմտեան մասում: Փրանսիական սպարապետի զեկուցագիրն ասում է, թէ թըշնամին սկզբում կամակոր դիմադրութիւն ցոյց տուաւ, որից անկարելի է չհզրափախել, թէ ֆրանսիական զօրքերն բաւական թանգ գնով գնած կը լինին այդ թաղթանակը, թէ՛ պէտ և սպանուածների թիւը միայն ութ մարդ է նշանակուած:

Ոչ նուազ արտմեցուցիչ են և կոխիւնքին աչից հասած լուրերն քրիստոնեաների միահամուռ սպանման մասին: Այս սպանութիւններն և կոտորածները սկսուել են դեռ յունիսի 20-ին, տեւել են մինչև հոկտեմբերի 5 և 30,000 մարդու կեանք են խաւարեցրել:

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

«Աղբիւր»: Նորա պատմութիւնը: Փոթորիկ մի բաժակ ջրի մէջ: «Աղբիւր» ասինքն կառուցանվում է մի «Նաւակ»: «Աղբիւր» և «Նաւակ» ազգականութիւնը և ապագայն. իմ չեղածէմ ցանկութիւնը: «Նամուս»՝ Վերտաւութեան նշանակութիւնը: Ամուսնական րեցեպտներ:

Յիշում էք ընթերցող, այն ժամանակը, երբ լոյս տեսաւ «Աղբիւրի» առաջին համարը: Որքան ուրախալի երևոյթ էր այդ մեր գրականական աշխարհում. մի խրճանում սիրուն գրքոյի, որ ամենայն վստահութեամբ կարող էիք տալ երեխայոց ձեռքը: Եւ ժամանակի ընթացքում խմբագիրը իւր աշխատակիցների հետ միասին ամեն կերպ ջանք էին դնում պէսպիսացնելու նորա բովանդակութիւնը, արտաքին գեղեցկութիւնը մանաւանդ շատ էր զբաղեցնում նոցա. մի օր տեսնում էիր մի նոր բաժին, միւս օրը մի փոքրիկ պրէպիա և այլն: Գոհ էին մայրերը, գոհ էին մանուկները, գոհ էին մանաւանդ ամսագրի կազմողները: Սակայն հետզհետէ նո-

քա իրանց համեստ դերից սկսեցին դուրս գալ, աւելի բարձր (!) խնդիրներ կամեցան շօշափել, իսկ ընկալման խմբագրական պատասխանները և նկատողութիւնները մինչև անգամ լիջեցնում էին մի լրագիր, որի անունը ընդունուած չէ լրագրութեան մէջ տալ: Եւ խմբագիրը աշխատակիցների հետ դարձեալ գոհ էին:

Բայց արի տես որ ոչինչ յարատեւ չէ այս փուլ աշխարհում. յանկարծ, ամէնքի համար անսպասելի կերպով, խմբագրի և գլխաւոր աշխատակցի մէջ «Հայեացքներ», «Հիմնական գաղափարների» տարաձայնութիւն է դուրս գալիս. նոքա բաժանուեցին միմեանցին աղաղակներով, իրանց շուրջը աղմուկ բարձրացնելով, խնդիրը սպառնում է եթէ ոչ միջադաշին գոնեաւ ազգային դառնալու, այ. Միրզոյեանը ձգել է արդէն «ձեռնոցը» որ «Աղբիւրի» խմբագիրը պէտք է իբրեւ թէ բարձրացնէ. այ. Միրզոյեանի կողմից նշանակուած են դատաւորներ... ամէնքի ուշադրութիւնը լարուած է... «Դուն թափիս ու ազատիս կամար կատար Աստուածածին»:

Իսկ առ այժմ այ. Միրզոյեանը «փոքր և միջին հասակի ընթերցանութեան համար «մի նոր պատկերազարդ ծաղկաքաղի» է ձեռնարկել, որ կրելու է «Նաւակ» անունը:

«Աղբիւր» և «Նաւակ» որքան ազգակցութիւն. «Աղբիւրը» արժէ տարեկան 3 ռուբլի. «Նաւակը» 300 կոպէկ:

«Աղբիւրը» պարունակում է իւր մէջ մանրամասներ, «Նաւակը» վէպիկներ և այլն և այլն:

Յայտնի չէ միայն թէ այ. Նեչայեւ-Նեսմելովը երկու հրատարակութեանց մէջ էլ կ'մասնակցէ թէ ոչ: Մի գաղտնիք է նմանապէս ընթերցող հասարակութեան համար թէ արդեօք այ. Լեռնցը «Նաւակի» թիերից մէկը կ'բռնէ թէ հաւատարիմ կ'մնայ իւր հին դրօշակին:

Բայց արդեօք «Աղբիւրը» այնքան առատահոս է որ նորա վերայ կարող է «Նաւակը» անվտանգ սահել, կամ թէ «Նաւակի» տախտակները այնքան ամուր են, որ չի ծակծկուիլ և կուլ չի գնալ «Աղբիւրին»:

Այսպէս թէ այնպէս այս տարաձայնութիւնը վերին աստիճանի ցաւալի է և չպէտքէ մարգարէ լինել դաւաղելու համար, որ ընթերցողների շրջանը բաւականին նեղ լինելով այս տեսակ երկու համանման հրատարակութիւններ չեն կարող մեր պայմանների մէջ բարգաւաճել և Աստուած տայ որ երկուսն էլ չ'կորչին. Աղբիւրը չ'չորանայ և Նաւակը քարերի հանդիպելով չըխորտակուի. իսկ եթէ վերջի վերջոյ մնալու լինի միայն մէկը, թող այդ լինի, ներեցէք խտադրութեանս, հինը:

Բայց խոստովանեցէք, որ այ. Գաբրիէլ Միրզոյեանը յաջող վերտառութիւն է գտել իւր ձեռնարկութեան համար: Ղեկի մօտ նստած է ինքը, ուղղութիւն տուողը, թիավորները—աշխատակիցներն են, ջրի հոսանքը տիրապետող ազգեցութիւնն է. Նաւակը հոսանքի գէմ պէտք է թիավարուի և այլն և այլն, երեւակալութեան լայն ասպարէզ է տրվում: Նոյն յաջողութիւնը, աւագ, չէ ունեցել մի երիտասարդ հեղինակ:

Նորերումս լոյս տեսաւ մի վէպ, որ կրում է «Նամուս» վերնագիրը. չնայելով որ այս գիրքը պատկանում է Երվանդադէի գրչին—առնողներ չ'կան:

Եւ գիտէք ինչ է պատճառը:

—Աւերնագիրը:

Նորերումս քաղաքիս գրավաճառանոցներից մէկը մտել էր մի պարոն, որ երբեմն մաքսատանն է ծառայել և հետեւելով տոյն տնտեսագէտների տեսութեան, որոնց կարծիքով մաքսատների արդիւնքը մի աւելորդ եկամուտ է տէրութեան համար, աշխատել է մաքսերի մի մասը միշտ իւր գրպանը դնել և «կոլօլացրել է իւր կարողութիւնը». ներկայումս ծառայութիւնը թողնելուց լետոյ, պարոնը դարձել է ազգասէր: (Այսպիսի ազգասէրներ էլ կան, օտար ընթերցող, չգարմանաս):

—Նոր գրքեր ունիք, հարցրեց նա:

Ինչ լեզուով, պարոն:

—Ի հարկէ հայերէն, պատասխանեց պարոնը մի յաղթական հայեացք ձգելով իւր չորս կողմը:

Ինչպէս չէ, շտապեց յայտնել ուրախութեամբ գրավաճառը, կարծելով որ լաւ առիթ է Պռօշեանցի «Կրօնաճարհիկը», Բարխուդարեանցի «Դօն-Կարլօսը» և Յովհաննիսեանի «Հայր և Հայաստանը» սաղացնելու և սկսեց մէկ մէկ ցոյց տալ զանազան գրքեր:

Գնողը յայտնեց որ այս բոլորը արդէն կպցրել են իրան և շեշտելով պահանջեց նոր գրքեր:

«Նամուս» ունիք հարցրեց գրավաճառը:

—Ինչ, ինչպէս ասացիք, վրդովուեց պարոնը, աչքերի տակից երկչոտութեամբ նայելով իւր շուրջը:

Հարցնում եմ «Նամուս» վերնագրով գիրքը ունի՞ք:

—Ոչ, պատասխանեց պարոնը հանգստանալով: Այնուհետեւ նայեց գիրքը և արհամարհանօք յետ ձգելով դուրս գնաց խանութից:

Աւերնագիրը վնասում է գրքին: Նամուսի տէրը աւելորդ է համարում ձեռք բերել այն ինչ որ ունի, նամուսից զուրկը ծածկում է աշխարհից այն, ինչ որ չունի:

Որոնելով մեր այս թերթին համար այնպիսի նիւթեր, որոնք անմեղ բնաւորութիւն կրէին, մենք մեքենայաբար բաց արինք օրացոյցը և գտանք այսօրուայ համար հետեւեալը:

† Կիր. Կ. զինե խաչի: Գիւտ խաչ, օհ. Կ. Հրաշակեալ. հարսնիկ:

Ահա այս առիթով ի պատիւ սոյն օրուայ և ի խրատ մեր ամուսնացած և ամուրի ընթերցողների, տալիս ենք հետեւեալ բազմախորհուրդ գեղատոմսերը:

Ով որ կամենում է արքայութեան արժանանալ, թող ամուսնանայ:

Ապացուց:

Մի հնդկացի ներկայացել էր արքայութեան դրանք, Բրաման հարցրեց նորան.

«Դուք քաւարանում եղած էք»:

—Ոչ, պատասխանեց հնդկացին, բայց ես ամուսնացած եմ:

«Դուք կարող էք մտնել, ձեր կրած տանջանքը բաւական է»:

Ով որ կամենում է երկրորդ անգամ ամուսնանալ թող լսէ հետեւեալը:

Մի ազուկեցի, որի խղճմանքը մաքուր չէր, արքայութեան դրան մօտ կանգնած մի քանի ըրպէ դիտում էր: Նկատելով, որ ամուսնացած մարդիկ անարգել տնցնում են, ժողովեց իւր բոլոր քաջութիւնը և ներկայացաւ առաքեալին:

«Դուք ամուսնացած եղած էք» հարցրեց ս. Պետրոսը:

—Երկու անգամ, պատասխանեց ազուկեցին յաղթական ձայնով:

Արքայութեան գոնապանը նոյն իսկ նորա քթի առաջ գոցեց դուռը:

«Ես ընդունում եմ դժբաղտներին, ասաց նա, բայց ոչ լիմարներին»:

Ով որ կամենում է այրի կնօջ հետ ամուսնանալ, թող յիշէ հետեւեալը:

Մի բժիշկ ասաց մի օր իւր բարեկամին.

«Ես իսկոյն գրեցի իմ կտակը. բոլոր ունեցած չունեցածս կտակում եմ իմ կնոջը. բայց մի պայման եմ դրնում. այն է որ իմ մահուան տարեկիցին նա կրկին պետք է անուսնանայ: Այս կերպիւ ես հաւաստի եմ, որ գոնէ մի տղամարդ աշխարհումս կողբայ իմ մահը»:

Առ այժմս այսքան:

Մ. Խլատ

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մահուլի դէպ հաւածանքը Ռուսիայում: — Ռուսիայի ներկայ նախարար-նախագահը, ինչպէս յայտնի է, խիստ պատուահասող մեթոդներ է գործ դնում մամուլի դէմ, այնպէս որ ռուս միւսական լրագրագետները և գրականութեամբ պարագայները, հալածանքից ազատուելու համար, չաճախ ոտիւ պուած էին լինում տարագիր լինելու երկրից: Այս օրերս, Փրանսիական «Braila» նաւով Մարսէլ հասան ռուսիացի երեք լրագրագետներ, որոց աշխարհութեամբ որոնումէր Բրատսկանուս կառավարութեան դէմ նոցա տպած յօդուածների համար: Ոստիկանութեան ձեռք չընկնելու համար՝ լրագրագետները վճռեցին շորերը և կերպարանքները փոխելով փախչել «Braila» նաւով: Նաւի վերայ կային արգէն ոտիւ կանական խուզարկուներ, որոնք սաստիկ հետադատում էին իրանց դոկերին: Բարեբաղտաբար, փախտաւորները ոչինչ բանով չը դարձրին խուզարկուների ուշադրութիւնը իրանց վերայ և չաղողութեամբ հասան Մարսէլ. առաջինը—խոհարար տեսք էր ընդունել, երկրորդը—ջրհան, իսկ երրորդը—ծովային զինուորական: Մարսէլում նոքա առանձին համակով դիմեցին Փրանսիական նաւի ծովապետին, ջրմ շնորհակալութիւն յայտնելով իրանց ցոյց տուած պաշտպանութեան համար: Ակնյայտնի է, որ մամուլի տղատուութիւնը Ռուսիայում մի շատ պայմանական բան է:

Այս համարի հետ ուղարկում ենք մեր բաժանորդներին «Աղբիւր» պատկերազարդ ամսագրի յայտարարութիւնը ապագայ տարուայ համար:

Խմբագիր-հրատարակիչ Ա.Բ.Գ.Ա.Ր. ՅՈՎ.ՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

Дозв. Ценз. Тифлисъ, 26 Октября 1885 г.

Типография И. Мартиросянца.